

**РОЗВИТОК НАВИЧОК ДЕМОКРАТИЧНОГО СПІЛКУВАННЯ
МАЙБУТНІХ ПЕДАГОГІВ ЗАСОБАМИ ФІЛОСОФСЬКОГО ДІАЛОГУ:
ДОСВІД СПІВПРАЦІ ВДПУ ІМЕНІ М. КОЦЮБИНСЬКОГО
ТА НУЧК ІМЕНІ Т.Г. ШЕВЧЕНКА**

Демченко О.П.

*Вінницький державний педагогічний університет імені М. Коцюбинського
м. Вінниця, Україна*

Лимар Ю.М.

*Національний університет «Чернігівський колегіум» імені Т. Г. Шевченка
м. Чернігів, Україна*

Реформування вищої педагогічної освіти України в контексті європейської інтеграції передбачає підготовку вихователів та вчителів, здатних творчо і критично мислити, реалізувати демократичні цінності в освітньому процесі, здійснювати ефективну комунікацію з дітьми, їхніми батьками, колегами на засадах демократії. З цією метою викладачі українських педагогічних ЗВО широко використовуються в освітньому процесі *інтерактивні, діалогічні, проблемні* методи і прийоми [2], [4], [5]. Саме тому викладачі, звертаючись до зарубіжного досвіду використання інноваційних форм і методів підготовки педагогів, адаптують його до особливостей підготовки здобувачів вищої освіти у вітчизняних університетах, зберігаючи кращі національні традиції педагогічної освіти.

Інтерактивним методом підготовки майбутніх педагогів, здатних до демократичного спілкування, є філософський діалог, методику якого описано в працях Гюро Хансен Хельског (Норвегія) [1]. Його сутність, значення та алгоритм проведення було презентовано викладачам українських закладів вищої педагогічної освіти в межах міжнародного проєкту «Розвиток культури демократії в педагогічній освіті в Норвегії, Україні та Палестині» (СРЕА-LT-2017/10037) (напрямок «Впровадження демократії в комунікації в освітньому процесі») (2018).

Технологія філософського діалогу зацікавила нас, активно використовується нами з початку проєкту й досьогодні (2018-2021 рр.) в підготовці майбутніх вихователів ЗДО і вчителів початкових класів.

Використання в підготовці майбутніх педагогів філософських вправ передбачає розв'язання суперечливих педагогічних питань і ситуацій, аналіз дискусійних думок щодо навчання й виховання дітей, упровадження інновацій в освіті, що сприятиме розвитку навичок демократичного спілкування, творчого мислення, формування демократичних цінностей майбутніх педагогів. Однак рекомендації Г. Хельског беруться нами за основу і творчо екстраполюються в науково-методичний контекст дисципліни, вносяться невеликі методичні зміни відповідно до її специфіки та завдань конкретної теми. До того ж, сформульовані для обговорення питання трансформуються з суто філософських у філософсько-педагогічні, відповіді на які потребують пошуку фундаментальних причин, аргументації та обґрунтування студентом своєї позиції.

У ході впровадження проєкту налагоджено партнерське співробітництво між науковцями Вінницького державного педагогічного університету імені М. Коцюбинського і Національного університету «Чернігівський колегіум» імені Т.Г. Шевченка. Наша робота в цілому й співпраця зокрема здійснюється в декількох напрямках:

- систематичне використання філософського діалогу (за методикою Г. Хельског (Норвегія)) у підготовці майбутніх педагогів, розробка різних видів філософських вправ, апробація під час лекційних, практичних занять з педагогічних дисциплін, у позааудиторній роботі;

- висвітлення результатів упровадження НПП філософських вправ у роботі зі студентами в наукових статтях [3];

- презентація досвіду впровадження філософських вправ у доповідях на конференціях різних рівнів, у тому числі й міжнародних;

- публікація за результатами участі в конференціях тез доповідей;

- регулярне обговорення процесу й результатів роботи в межах проєкту на засіданнях кафедр, вчених рад факультетів, науково-методологічних семінарах, висвітлення у мережі Facebook;

- проведення тренінгів для вчителів початкових класів, вихователів закладів дошкільної освіти та викладачів закладів вищої освіти (2019 р.), під час яких учасники аналізували переваги й недоліки демократії; на основі діалогічних вправ обговорювали особливості комунікації з молодшими школярами, батьками, колегами на засадах демократії; розробляли діалогічні вправи для молодших школярів (за Г. Хельског);

- включення в освітні програми нормативних дисциплін: «Демократичні основи організації освітнього процесу в початковій школі», «Гуманізація освітнього процесу в ЗДО» (НУЧК імені Т.Г. Шевченка).

Різні види філософських вправ (за методикою Г. Хельског (Норвегія)) для майбутніх педагогів спеціальностей 012 Дошкільна освіта та 013 Початкова освіта було розроблено викладачами: О.П. Демченко (Вінницький державний педагогічний університет імені Михайла Коцюбинського (Україна)); Ю.М.Лимар, І.С.Турчиною, Ю.М. Смолянко (Національний університет «Чернігівський колегіум» імені Т. Г. Шевченка (Україна)). Розроблені філософські вправи було апробовано на лекційних і практичних заняттях з таких *педагогічних дисциплін*: історія педагогіки, педагогіка загальна, основи педагогічних досліджень, педагогічні технології в початковій школі, актуальні проблеми початкової освіти, основи інклюзивної освіти, розвиток творчого мислення вихователя закладу дошкільної освіти, методика викладання дошкільної педагогіки, формування професійної культури майбутнього вихователя ЗДО.

Включення студентів у філософський діалог створює можливості для формування в них *умінь*, необхідних для роботи з дітьми, зокрема: творчо використовувати психолого-педагогічні знання в умовах, наближених до реального освітнього процесу; аналізувати педагогічні завдання та ситуації, пов'язані з розвитком і вихованням дітей; шукати альтернативні варіанти їх

вирішення; володіти навичками демократичного спілкування; швидко орієнтуватися й адаптуватися в нових педагогічних ситуаціях; мобільно реагувати на них і оперативно їх вирішувати тощо.

З метою виявлення ставлення студентів до використання філософського діалогу на заняттях з педагогічних дисциплін, його ефективності, впливу на розвиток навичок демократичного спілкування педагогів було проведено *опитування* студентів 3 курсу ВДПУ імені М. Коцюбинського та НУЧК імені Т.Г. Шевченка, у якому взяли участь 56 осіб.

100 % опитаних студентів відзначили, що демократичне спілкування викладача і студентів / вчителя й учнів відіграє важливу роль у демократизації освіти.

На питання «Чи сприяє демократизації освітнього процесу в ЗВО використання філософського діалогу (Г.Хельсгог (Норвегія) на заняттях?)» переважна більшість респондентів дали позитивну відповідь.

Використання філософського діалогу на заняттях у ЗВО вважають ефективним 83,9 % студентів, 16,1% – важко відповісти.

Сподобалось брати участь у філософському діалозі 94,5 % студентів.

Однак задоволені своєю участю у філософському діалозі 67,3% студентів, 29,1 % – задоволені частково, 3,6 % – не задоволені.

96,6 % респондентів зазначили, що використання філософського діалогу на заняттях сприяло розвитку їхніх навичок демократичного спілкування.

Якісний аналіз відповідей студентів на відкрите запитання анкети «Використання філософського діалогу на заняттях з педагогічних дисциплін сприяло...» показав, що його використання забезпечує:

– *підвищення мотивації до змісту теми й активності студентів у процесі її вивчення*: «активізація уваги, більш активне включення в обговорення теми»;

– *розвиток критичного мислення*: «уміння аналізувати, робити висновки, ділитися думкою щодо певної ситуації та вислуховувати погляди інших»;

– *розвиток навичок професійної комунікації*: «вільного викладу власних думок і думок інших, спільному обговоренню та знаходженню істини, можливості активно комунікувати між собою»;

– *вироблення культури демократичного спілкування*: «набуття навичок демократичного спілкування, виховання професійних якостей, які потрібні у розв'язанні проблемних питань з дітьми; обмінюватися думками, ми вчилися не тільки відстоювати власну думку, але й вислуховувати інших, поважали протилежний погляд».

Відповіді студентів на питання «Чи будете ви використовувати філософський діалог у роботі з учнями / батьками учнів у майбутній професійній діяльності?» свідчать про їхні наміри використовувати філософський діалог у майбутній професійній діяльності. Оскільки, це, на їхню думку:

– «сприятиме активній комунікації, обговоренні важливих питань та пошуку шляхів їх вирішення»;

– «учні засвоять набагато більше, ніж коли просто прослухають інформацію»;

– «це хороший спосіб дати кожному висловити свою думку», «дозволяє висловлювати різні точки зору»;

– «дає можливість краще пояснити свою позицію щодо того, чи іншого питання, дає розуміння іншим чому вона є саме такою»;

– «дає змогу зміцнити стосунки в колективі, почути думку кожного та, можливо, змінити свій погляд на деякі речі, створює доброзичливу атмосферу для спілкування».

На основі аналізу результатів проведеного опитування, аналізу рефлексивних нотаток, спостереження за роботою студентів можна стверджувати, що використання філософських діалогічних вправ під час вивчення педагогічних дисциплін сприяло розвитку у майбутніх педагогів наступних умінь:

– формулювати філософські питання, висловлювати власну думку щодо педагогічних проблем та обстоювати її, робити узагальнення, добирати аргументи, уникати конфліктних ситуацій у процесі обговорення;

– аналізувати педагогічні завдання та ситуації, пов'язані з розвитком і вихованням учнів;

– творчо використовувати психолого-педагогічні знання в умовах, наближених до реального освітнього процесу;

– шукати альтернативні варіанти їх вирішення; володіти навичками демократичного спілкування;

– швидко орієнтуватися й адаптуватися в нових педагогічних ситуаціях;

– мобільно реагувати на них і оперативно їх вирішувати тощо.

Разом з тим під час використання філософського діалогу на заняттях з педагогічних дисциплін виникли певні *труднощі*:

– дотримання алгоритму проведення філософської вправи потребує витрати *певного часового ресурсу*, який не завжди можна виділити у межах навчальних занять; відповідно викладачі не можуть використовувати філософські вправи достатньо часто, на кожному занятті; дещо спрощувалася послідовність їх проведення;

– *студентам на перших етапах використання було складно*: формулювати філософські питання; вибрати головну тезу, перефразувати її на філософське питання, яке б виражало суть проблеми; знаходити аргументовані відповіді на питання, переконувати присутніх у правильності своєї позиції, згадувати вдалі приклади ситуацій з життя;

– під час обговорення інколи *порушувалася культура діалогічного спілкування*: студенти до кінця не вислуховували думку іншого, перебивали один одного;

– студент, який представляв ситуацію на загал і відповідав на запитання одногрупників, не завжди міг чітко й коротко її представити;

– труднощі виникали на етапі пошуку розв'язку педагогічної ситуації, не завжди студенти могли дібрати переконливі аргументи.

Отже, використання діалогічних вправ під час вивчення педагогічних дисциплін потребує їх творчої адаптації відповідно до змісту, мети, специфіки вивчення конкретної теми; а сформульовані для обговорення питання повинні бути не суто філософськими, а філософсько-педагогічними, відповіді на які потребують пошуку фундаментальних причин, аргументації та обґрунтування студентом своєї позиції. Спостереження за роботою студентів та аналіз результатів виконання ними рефлексивних вправ свідчить, що використання діалогічних вправ сприяє розвитку в студентів навичок демократичного спілкування, навичок аналітичного й критичного мислення; лінгвістичних та комунікативних умінь; уміння висловлювати власну думку, аргументувати її; уміння уникати конфліктних ситуацій або конструктивно їх вирішувати в процесі обговорення суперечливих питань.

Література

1. Helskog, Guro Hansen. *Philosophising the Dialogos Way toward Wisdom in Education. Between Critical Thinking and Spiritual Contemplation.* London: Routledge Publishing Ltd. 2019. 272 p.

2. Лазаренко Н.І. Зміст, структура і основні напрямки діяльності наукової лабораторії педагогічної майстерності викладача вищої школи. *Професійна компетентність педагога в умовах оновлення змісту освіти та вимог ринку праці* : зб. матеріалів III регіональної наук.-практ. конфер. Т. 15. С. 24-26.

3. Лимар Ю., Демченко О., Турчина І. Використання філософського діалогу у формуванні навичок демократичного спілкування майбутніх педагогів. *Інноваційна педагогіка* : зб. наук. праць. Вип. 16. Т. 1. Одеса, 2019. С. 110-114.

4. Любчак Л.В. Використання технології тренінгу в формуванні комунікативної компетентності майбутніх учителів початкових класів. *Сучасні інформаційні технології та інноваційні методики навчання в підготовці фахівців: методологія, теорія, досвід, проблеми* : зб. наук. пр. Вип. 47. Київ-Вінниця, 2017. С.70-75.

5. Турчина І.С. Використання інтерактивних методів навчання у процесі підготовки майбутніх учителів початкової школи. *Вісник Чернігівського національного педагогічного університету : Педагогічні науки* : зб. наук. праць. / Чернігівський національний педагогічний університет ім. Т.Г.Шевченка. Чернігів : ЧНПУ ім. Т.Г.Шевченка. 2013. Вип. 108.2. С. 233-235.